

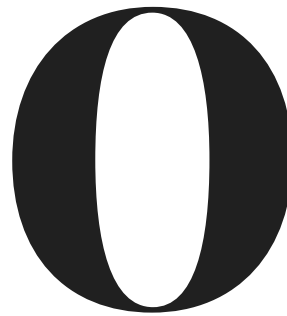
A black and white photograph of a hand holding a feather against a blurred background. The feather is the central focus, with its quill pointing upwards. The background is a soft, out-of-focus landscape, possibly a body of water and distant hills. The lighting is dramatic, highlighting the texture of the feather and the hand.

Gereformeerde spiritualiteit

*Onbekend maakt onbemind in
huidige zoektocht naar zin*

Gereformeerde spiritualiteit lijkt niet populair bij de hedendaagse zoekers naar zin en inspiratie. Hoe komt dat? Onbekend maakt onbemind - dat is zeker een belangrijke factor. Bovendien, velen menen van horen zeggen genoeg te weten over klassieke gereformeerde vroomheid.

Door Jan Hoek

Op zoek naar nieuwe horizons denkt men die traditionele christelijke beleving als passé te kunnen beschouwen. Allerlei karikaturen doen er evenmin goed aan. Wie echter de moeite neemt naar de bronnen te gaan, ontdekt de rijkdom, de waarde en actualiteit van gereformeerde spiritualiteit.

Het vergt een intense luisterhouding én een vertaalslag om de relevantie van gereformeerde spiritualiteit weer in brede kring te doen oplichten in onze tijd. Een eerste stap zou het herkennen van de grondtoon van *verwondering* kunnen zijn. Verwondering dat we mogen leven, dat we gewild en geliefd zijn door God, dat Hij ondanks al ons lek en gebrek een relatie met ons wil onderhouden. Verwondering omdat er naar ons mensen is omgezien.

In onze tijd zien we toenemende aandacht voor spiritualiteit, voor persoonlijke, innerlijke ervaring en beleving als reactie op keiharde zakelijkheid en kille rationaliteit. De invulling van wat met spiritualiteit wordt bedoeld is vaag en zeer divers. Dat geldt ook wanneer deze wordt verbonden met religie. "Er is meer tussen hemel en aarde", klinkt het dan. Velen stellen zelf een mix samen van verlichtende ervaringen en verdiepende inzichten die ze ontlenen aan allerlei culturen en (vaak) oosterse religies.

Gereformeerde spiritualiteit

Op dit brede terrein neemt gereformeerde spiritualiteit een heel eigen plaats in. Het betreft de geloofsbeleving die zich herkent in kerkhervormers als onder meer Martin Bucer (1491-1551) en Johannes Calvijn (1509-1564), alsook in de klassiek-gereformeerde belijdenisgeschriften. Gereformeerde spiritualiteit omvat meer dan wat we aanduiden als "bevinding". Bevindelijk geloven is geloven met hart en ziel, dus vanuit een diepe innerlijke doorleving. Hier staat de binnenkant van de persoonlijke geloofsbeleving dus centraal. Bij spiritualiteit denken we daarnaast ook aan de uitleving van het geloof in de praktijk, in liturgie en levenswandel. Het begrip "vroomheid" ligt dicht bij "christelijke spiritualiteit". We zouden dus ook kunnen spreken van "gereformeerde vroomheid".

We spreken liever niet van "gereformeerde mystiek". Sommige auteurs doelen met die term op de verborgen omgang met God en de geestelijke eenheid (Latijn: *unio mystica*) van de gelovigen met Christus, zoals deze in gereformeerde vroomheid centraal staan. Deze aanduiding kan echter misverstanden oproepen. Er bestaan

immers allerlei vormen van mystiek waarbij de absolute grenslijn tussen God en mens wordt overschreden. Er zou dan in mystieke verrukking een *wezensvereniging* van God en mens plaatsvinden. De mens gaat als een druppel op in de oceaan van de godheid en verzinkt met zijn individualiteit in het absolute Zijn.

Christelijke, en dus ook gereformeerde geloofsbeleving bewaakt daarentegen nauwlettend de grens tussen God en mens, Schepper en schepsel. De gereformeerde vrome zoekt en kent God verder in de middellijke weg van Zijn Woord en sacramenten, terwijl veel mystiek neerkomt op een verlangen naar en cultiveren van onmiddellijke ervaring.

Trinitarisch gekleurd

Vanuit het fundamentele belijden van God als de Drie-enige, Vader, Zoon en Heilige Geest, kent de gereformeerde vroomheid een trinitarisch gekleurde godservaring. We kunnen ons in het geloofsleven nu eens voelen als een kind dat tot God de Vader schreeuwt om troost of bescherming. Dan weer spreken we met God de Zoon als met onze oudste Broeder Die met ons meeloopt en om ons geeft. Of we laten ons leiden door de Geest Die in ons werkt. "Bij de Vader zijn de gaven als honing in de bloem. Bij de Zoon als honing in de raat. Bij de Geest als honing in de mond: Hij doet ze ons eten." (Ralph Erskine)

Voor gereformeerde spiritualiteit is de *levende band met Christus* noodzakelijk en onmisbaar. Alles hebben we "in Christus". Maar hoe komt het zo ver dat we "in Christus" zijn? Daarvoor zorgt de Heilige Geest. Door het *verborgen werk van de Geest* wordt de relatie met God hersteld. In het hart van de mens valt een wezenlijke beslissing. De Geest ontsteekt in onze harten een oprecht geloof dat Jezus Christus met al Zijn verdiensten ons eigen maakt. Opdat wij Christus nodig krijgen, ontdekt de Geest ons aan onze schuld en verlorenheid. En dan vat Hij ons bij de hand en leidt ons tot Jezus om in Hem alles te vinden wat wij nodig hebben: vergeving van zonden, vernieuwing van ons hart, eeuwig leven. Zo ontvangt de gelovige de ene genadegave na de andere uit de volheid van Christus (Joh. 1:16). Gereformeerde vroomheid heeft weet van een hechte *verbondenheid met de hemelse Vader*, in diepe afhankelijkheid, aanhankelijkheid en ontvankelijkheid.

De gelovigen leren God kennen als hun Schepper en komen tot erkenning van Zijn recht. Wij staan dan als Adam op een uiterst persoonlijke wijze schuldig tegenover God Die ons ter verantwoording roept. Wij moeten Gods rechtvaardig oordeel over ons leven aanvaarden. Het is een wonder van genade dat deze God ons innig nabij komt in Christus, in kribbe en kruis. Als Gods lieve Zoon de centrale plaats heeft gekregen in ons hart, hebben wij als geliefde kinderen plaats gekregen in Gods Vaderhart. Tegelijkertijd blijft Hij onze Vader *in de hemel*, de Heilige Die het hart van de gelovige met diepst ontzag vervult.

In gereformeerde vroomheid weten we ons als zondaren in onszelf hopeloos verloren voor Gods aangezicht. En tóch, nochtans, worden we in Christus tot Gods kinderen en erfgenamen aangenomen en zijn we een nieuwe schepping in Hem. Dat is de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige. Wie dit wonder doorleeft, kan zich niet boven een ander verheffen, ook niet boven de ander buiten eigen kerk, kring of volk. En evenmin boven wie in de goot van de samenleving liggen en door haast iedereen zijn afgeschreven. Hier ligt de basis voor een grenzeloze solidariteit waarbij niemand buiten de boot valt, dus voor volhardende aandacht voor het zwakke, afwijkende en gebroekene. Dit werkt heilzaam uit in een prestatie maatschappij waarin elk individu zichzelf moet waarmaken en keihard wordt afgerekend op eigen falen en tekortschieten.

‘Als Gods lieve Zoon de centrale plaats heeft gekregen in ons hart, hebben wij als geliefde kinderen plaats gekregen in Gods Vaderhart.’

Verkiezing en verbond

In dit kader komt de rijkdom van het belijden van de *verkiezende God* naar voren. De leer van de verkiezing is, zoals de *Dordtse Leerregels* zeggen, “tot een levendige troost van Gods volk”. Gods liefde is geen gril en geen opwelling, geen fladderende vlinder, maar een vaste liefde vanuit de eeuwigheid. De boodschap van de verkiezende God is een blijde tijding voor de mens die met lege handen voor Gods aangezicht staat.

Gereformeerde vroomheid is Woord-spiritualiteit, betrokken op en bepaald door het hele Woord van Genesis 1 tot en met Openbaring 22 (*tota Scriptura*). Het Woord is nauw verbonden met de Geest. Dikwijls treffen we in gereformeerde preken en geschriften de tweeslag “Woord en Geest” aan. In dit verband wordt gesproken van het “inwendig getuigenis van de Heilige Geest”. De Geest geeft getuigenis in onze harten dat de Schriften van God zijn. Zo vallen Schriftgezag en heilszekerheid samen. Het buigen voor het gezag van het Woord is niet problematisch, maar vol vreugde: “Ik roem in God, ik prijs ’t onfeilbaar Woord, ik heb het zelf uit Zijne mond gehoord” (Psalm 56: 5, berijming 1773). Het gaat hier niet om slaafse, maar om kinderlijke gehoorzaamheid.

De centrale plaats van het Woord laat de grote betekenis van de sacramenten onverlet. De Reformatie kent een hoge waardering van *de doop*. Wie gedoopt is, heeft de bezegelde belofte van volkomen verlossing ontvangen van Vader, Zoon en Heilige Geest. We mogen tot Hem komen als tot de Getrouwe die op ons gebed Zijn beloften vervult.

In de gereformeerde visie op het *avondmaal* staat de geestelijke vereniging met Christus in het middelpunt. Christus is reëel aanwezig op de wijze van de Geest: “een heilige - geestelijke aanwezigheid” (W. Janse). “Geestelijk” staat hier niet tegenover waarachtig en wezenlijk, maar tegenover lichamenlijk en stoffelijk.

Wanneer het Woord en de sacramenten zo’n grote rol spelen in de gereformeerde geloofsbeleving kan deze vroomheid beslist niet individualistisch zijn en evenmin op de beperkte kring (het conventikel) van gelijkgestemde zielen gericht. Het gaat om voluit kerkelijke vroomheid. Er is zicht op Gods verbondstrouw door de generaties heen. Hierin ligt een waardevol tegenwicht tegen hedendaagse eenzijdige nadruk op het individu dat zijn of haar eigen levensproject moet ontwikkelen.

Prof. dr. Jan Hoek

is emeritus hoogleraar van de Evangelische Theologische Faculteit in Leuven en van de Protestantse Theologische Universiteit. Hij schreef diverse studies over zijn leeropdracht gereformeerde spiritualiteit, zoals *Gereformeerde spiritualiteit: een actuele bezinning* (2012) en *Tedere Majesteit: omgang met God in gereformeerde spiritualiteit* (2015).

Heiliging en verwachting

In gereformeerde spiritualiteit krijgt de heiliging van het leven een eigen accent naast de rechtvaardiging. De verborgen omgang met God is een zaak van de totale existentie. Zo wordt het hele leven, tot in de politiek toe, een heilige zaak. Er leeft bij gereformeerden een sterk verlangen naar het zichtbaar worden van de tekenen van de komst van het koninkrijk Gods op aarde. Daarom zal gereformeerde vroomheid ook tot uiting komen in volhardende strijd tegen onrecht en voor gerechtigheid.

De levenshouding van een gereformeerd christen wordt getypeerd door de spanning tussen enerzijds inkeer tot de eeuwigheid en verwachting van de toekomst van Christus, en anderzijds zicht op heel de geschapen werkelijkheid als het toneel waarop God als Schepper en Herschepper roept tot trouwe inzet. ■